

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ-ANAYASA HUKUKU
PRATİK ÇALIŞMA METNİ

“Anayasa Yargısının Ortaya Çıkışı ve İşlevi”

20.05.2015

I- Kanunların Anayasaya Uygunluğunun Denetlenmesinde tarihteki ilk Mahkeme Kararı, A.B.D. Yüksek Mahkemesinin (Supreme Court of USA) *Marbury v. Madison* Davasında Verdiği Karardır. Baş Yargıç Marshall tarafından kaleme alınan kararın gerekçesinden alıntılanan ifadelerde şöyle denmektedir:

“Hukukun ne olduğunu söylemek, gerçekten de, yargı bölümünün görev ve sorumluluğudur. Davalara kuralı uygulayanlar, bu kuralı açıklamak ve yorumlamak zorundadırlar. İki yasa birbiriyle çatışıyorsa, mahkemeler hangisini uygulanması gerektiğine karar vermek zorundadırlar.

“Eğer yasa Anayasaya aykırı ise ve hem yasa hem de Anayasa davaya uygulanabiliyorsa, mahkeme davayı, ya Anayasayı dikkate almaksızın yasaya uygun olarak ya da yasayı dikkate almaksızın Anayasaya uygun olarak karara bağlamak zorundadır; mahkeme çatışan kuralların hangisinin davayı yöneteceğini kararlaştırmak zorundadır. Yargısal ödevin özü budur.

“Mahkemeler Anayasayı dikkate almak zorundaydı ve Anayasa, yasamanın diğer alışılmış işlemlerinden üstünse, yasa ve Anayasanın ikisinin de uygulanabilir olduğu davada, alışılmış türden yasama işlemi değil, Anayasa davayı yönetmelidir.

“Anayasanın mahkemelerce üstün hukuk kuralı olarak düşünülmesi gerektiği yönündeki ilkeye karşı çıkanlar, mahkemelerin Anayasaya gözlerini kapaması ve sadece yasayı görmeyi sürdürmesi zorunluluğu ile (yetinirler).

“Bu öğretisi, yazılı Anayasaların tümünün en önemli esasını yok edebilir. (Bu tür bir öğretisi), yönetimimizin ilkeleri ve kuramı uyarınca tümüyle hükümsüz olan bir işlemin uygulanmasının, halen tamamıyla zorunlu olduğunu bildirebilir. (Bu öğretisi,) yasama açıkça yasaklanmış olanı yapacak olursa, bu tür işlemin açık yasaklama (hükümüne) bakılmaksızın, gerçekte etkili olduğunu bildirebilir. (Böylece) yasamaya, aynı solukta, yasamanın yetkilerinin kısıtlanmasının dar sınırlar içinde gerçekleşeceği, gerçek ve uygulamaya yönelik aşırı yetki veriliyor olabilir.

“Birleşik Devletlerin yargı yetkisi, Anayasadan kaynaklanan tüm davaları kapsar.

“Bu yetkiyi verenlerin niyeti, Anayasayı kullanırken, onun (içeriğine) bakılmamasını söylemek olabilir miydi? (Yargı yetkisini verenlerin niyeti) Anayasadan kaynaklanan bir davanın, bu davanın kaynaklandığı işlem incelenmeksizin karara bağlanması olabilir miydi?

“Bu (düşünce) korunamayacak kadar abartılıdır. (...)

“Anayasayı şekillendirenler, bu işlemi, yargının bir o kadar da yasamanın yönetimi için bir kural olarak tasarlamışlardır.

" (Anayasa) yargıçlara onu desteklemeleri konusunda niçin yemin ettirmektedir? (...) Yargıçlar araç olarak kullanılıyor ve işlemleri de biliyorlarsa, onları desteklemeye yemin ettikleri (işlemi) ihlal etmek için zorlamak ne denli ahlak dışı! (...)

"Anayasa, hükümet için hiçbir kural içermiyorsa (ve) yargıcın araştırma ve denetimine açık değilse, yargıç niçin Birleşik Devletler Anayasasına uygun olarak ödevlerini yerine getirmek üzere yemin etmektedir?"

"Ülkenin üstün hukuk kuralının ne olacağını bildirirken, bu kuralın Anayasanın kendisi olduğuna ilk olarak değinmek, tümüyle değersiz bir gözlem değildir; genel olarak Birleşik Devletler yasaları değil, sadece Anayasaya uygun olarak yapılan yasalar bu dereceye sahiptir.

"Bu nedenle Birleşik Devletler Anayasasının özel ifadesi, yazılı Anayasaların tümü için temel olan, 'Anayasayla çatışan yasa hükümsüzdür ve mahkemeler ve diğer birimler/bölümler (Anayasayla) bağlıdır' ilkesini doğrulamakta ve güçlendirmektedir." (B. Emrah Oder; O. Korkut Kanadoğlu, Aktif Öğrenme İçin Anayasa Hukuku Pratik Çalışmaları, Beta, 2001, İstanbul, s. 64-65'ten alınmıştır.)

Sorular:

- 1) Marbury v. Madison kararına göre, Anayasa-kanun ilişkisinde Anayasanın üstünlüğünü göz ardı etmenin doğuracağı sonuçlar nelerdir? Tartışınız.
- 2) Kararda Anayasa yargısının, Anayasal zorunluluk olarak kabul edilmesine ilişkin hangi gerekçeler kullanılmıştır? Açıklayınız.
- 3) Kararda yer alan yargıçların Anayasaya bağlılık yemini ve yargısal ödev dikkate alındığında, yargı yetkisinin Anayasa yargısını kapsadığı ifade edilebilir mi? Açıklayınız.

II- Akşehir Hukuk Hakimi A. Refik Gür Tarafından Verilen Bir Kararın Gerekçesinden Alıntılar: (Söz konusu karar Yargıtay'ın ilgili dairesinde bozulmuş, Hakim Refik Gür, 7.4.1952 tarih ve 132/216 sayılı kararı ile ilk görüşünde direnmiştir. Direnme kararı Yargıtay Hukuk Genel Kurulunda görüşülmeden önce, davada uygulanan yasanın Anayasaya aykırı hükümleri bir yasa değişikliği ile kaldırılmıştır.)

"Hâkim, hüküm tesisinde esas tutulan mesele dolayısıyla inceleyeceği ve tatbik edeceği kanun hükmüne körü körüne, otomatik ve mutlak bir itaat ve inkıyat (boyun eğme) düsturu ile uyacak değildir. Çünkü hâkimi takyit eden (kayıtlayan) kanunu da Anayasa kayıt altına almış ve kendisine muhalif kanun mevcudiyetini 103. maddenin sarıh hükmü ile nefyetmiştir (olumsuzlamıştır). Şu halde, hâkim evvela (...) ana kanun olan Anayasa hükmüne ve ikinci planda da ona muhalif mevcudiyet iktisap edemeyecek bulunan diğer kanun hükümlerine tâbi olmak durumundadır (...). Mahkemelerin, yalnız inceledikleri hukukî hadiselerin şümülû ve çerçevesi içinde kalmak (...) şartıyla, Anayasa hükümlerinin yürürlüğü ve dokunulmazlığı murakebesini (denetimini) yapmaları ve o kanunda aykırı hükümler bulunduğu takdirde, hadiseye tatbikinden çekinmeleri gereklidir (...) Anayasamızla hakimlere böyle bir araştırma hakkı hükmen tanınmış bulunmaktadır." (Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri, YKY, 2014, İstanbul, s.356'dan alınmıştır)

Soru: Yukarıdaki alıntıyı kanunların Anayasaya uygunluğunun denetimi ve bu bağlamda yargıcın işlevi çerçevesinde değerlendiriniz.

III- Aşağıdaki alıntılar çerçevesinde, hukuksallık denetimiyle yerindelik denetiminin farklılıklarını belirtiniz. Anayasa yargısında yerindelik denetimine ilişkin yasağın çiğnenmesi hangi Anayasal ilkeyle bağdaşmamaktadır? Anayasa yargısında yerindelik denetimi yasağına uyulmamasının sonuçları nelerdir? Tartışınız.

Anayasa Mahkemesi Kararı:

“..., 1982 Anayasasının 152. maddesiyle düzenlenen Anayasaya aykırılığın mahkemelerde öne sürülebilmesinde (...) güdülen amaç, Anayasa Mahkemesinin iptal kararlarından yararlanmayı o davanın yalnızca taraflarına inhisar ettirmek değildir. Tam tersine 1961 Anayasasının itiraz yolunda Anayasa Mahkemesi’ne tanıdığı iptal kararının olayla sınırlı ve yalnız tarafları bağlayıcı olacağına dair karar verme yetkisi 1982 Anayasası ile kaldırılmış bulunmaktadır... Nitekim Anayasa Mahkemesi’nin önünde önem kazanan ve incelenmesi gereken husus o davanın taraflarının bu işlemde yararlanıp yararlanmayacakları değil, kuralların muhakemesi yapılarak, Anayasaya aykırılık varsa, o kural iptal edilmek suretiyle Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ilkesinin egemen kılınmasıdır... Bu itibarla, dava mahkemelerinde itiraz yoluna başvurma kararı alınarak bu yol işlemeye başladıktan sonra, ne mahkeme ne de taraflar işlemeye başlayan bu düzeni durdurmaya yetkili değildir.” (E.1981/10, K.1983/16, K.t.8.12.1983, AYMKD 20, s.116-117)

Hukukçu Görüşü:

“İşin esasına girilerek yapılan incelemede, Anayasaya aykırılığı ileri sürülen Kanun, KHK ya da TBMM İçtüzüğü’nün içeriğinin Anayasaya uygunluğu araştırılır. Anayasa Mahkemesi Anayasaya uygunluğun hukuksallık denetimini yapar, Anayasanın ne anlama geldiğini söyler. Ancak kanun koyucunun siyasal takdirini yansıtan kanunların iyi ya da kötü olduğunu, ülke koşullarına uygun olup olmadığını tartışmaz. Başka bir deyişle yerindelik denetimine girmekten kaçınır. Ancak, siyaseti hukuksallaştırmak ve denetim yaparken Anayasayı yorumlamak durumunda bulunan mahkeme, çoğu zaman, kanunu kamu yararı yönünden incelerken siyasal takdirin değerlendirmesini de yapmak durumunda kalır.” (Yılmaz Aliefendioğlu, Anayasa Yargısı ve Türk Anayasa Mahkemesi, Ankara, 1996, S. 82’den alınmıştır).